

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Рівненський державний гуманітарний університет

**ФІЛОСОФІЯ.
ПЕДАГОГІКА.
СУСПІЛЬСТВО**

Збірник наукових праць РДГУ

Випуск 1

Засновано у 2011 році

Рівне – 2011

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60
Ф-561

Рецензенти: **Закович М.М.** – д. філос. н., професор кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова;

Лісова С.В. – д. пед. н., професор, директор Інституту педагогічної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, дійсний член АПСН;

Троян С.С. – д. і. н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету

Ф-561 **Філософія. Педагогіка. Суспільство :** Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 1. – Рівне : видавець О. Зень, 2011. – 319 с.

ISBN 978-617-601-024-1

Концепція збірника базується на науковій актуалізації методологічних засад гуманітарного знання і висвітленні духовно-практичного потенціалу наук про людину і суспільство. Розрахований на фахівців гуманітарних і соціально-політичних наук.

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60

ISBN 978-617-601-024-1

© Рівненський державний
гуманітарний університет, 2011

Головний редактор:

Шугасва Л. М. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Редакційна колегія:

Булига І. І. – к. філос. н., доцент кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету (відповідальний редактор);

Вербець В. В. – д. пед. н., професор, декан художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету;

Гон М. М. – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету;

Докаш В. І. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри соціології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Дем'янюк Т. Д. – к. пед. н., професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Дичківська І. М. – к. пед. н., професор кафедри педагогіки і психології (дошкільної) Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН (відповідальний редактор);

Жилюк С. І. – д. і. н., професор, завідувач кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія»

Литвиненко С. А. – д. пед. н., професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Малафійк І. В. – д. пед. н., професор, завідувач кафедри загальної і соціальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН;

Павелків Р. В. – д. псих. н., професор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології, директор Інституту психології та педагогіки, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи Рівненського державного гуманітарного університету, академік Академії наук Вищої школи України;

Пальчевський С. С. – д. пед. н., професор кафедри загальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко О. Б. – д. пед. н., професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Т. І. – к. пед. н., професор, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної), проректор з наукової роботи Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН;

Постоловський Р. М. – к. і. н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук, член-кореспондент АПСН;

Саух П. Ю. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії, ректор Житомирського державного університету імені Івана Франка, академік Академії наук Вищої школи України;

Стоколос Н. Г. – д. і. н., професор, завідувач кафедри філософії і соціальних наук Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету;

Швецова-Водка Г. М. – д. і. н., професор кафедри бібліотекознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету;

Яроцький П. Л. – д. філос. н., професор, головний науковий спеціаліст Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.

Друкується за рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
Протокол № 10 від 27 травня 2011 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
Серія KB № 17745-6595P

Адреса редакції: кафедра філософії,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027

ЗМІСТ

Філософія

<i>Гур'янова І. Е.</i>	9	Принцип об'єктивності історії та історичного в пізнанні соціальних явищ
<i>Заглинська Л. В.</i>	22	Філософія економіки ХХ ст. в контексті сучасних соціально-економічних трансформацій
<i>Коберник Н. І.</i>	35	Феномен Кирила і Мефодія: культурно-релігійний аспект
<i>Шугаєва Л. М.</i>	46	Ідейно-світоглядна трансформація православного сектантства в Україні
<i>Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н.</i>	54	Глобалізація та іслам
<i>Шевчук К. С.</i>	64	Основні аспекти теорії цінності Романа Інгардена
<i>Шевчук Д. М.</i>	76	Постмодерні виміри політичної філософії

Педагогіка

<i>Безкорвайна О. В.</i>	90	Проблема особистісного самоствердження в педагогічних дослідженнях
--------------------------	-----------	--

<i>Генсіцька- Антонюк Н. О.</i>	102	Роль системи освіти у формуванні гендерної ідентичності особистості
<i>Гудовсек О. А.</i>	110	Естетичне виховання в філософському ракурсі (історичний аспект)
<i>Дем'янюк Т. Д.</i>	120	Теоретико-методологічні засади формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця
<i>Дичківська І. М.</i>	129	Інноваційні підходи у побудові виховного простору школи Саммерхілл
<i>Кособуцька Г. П.</i>	141	Діалогічний рівень підготовки майбутнього педагога: теоретико-методологічні основи
<i>Петренко О. Б.</i>	154	Гене́за гендерного підходу до освіти у контексті української філософської думки
<i>Поніманська Т. І.</i>	165	Гуманізм як ціннісна характеристика педагогічної діяльності
<i>Пироженко Л. В.</i>	176	Проблеми підручникотворення у період реформування змісту загальноосвітньої школи (1964-1976 рр.)
<i>Рицька Н. Ф.</i>	186	Педагогічні аспекти гендерного виховання молодших школярів

<i>Сорочинська Т. А.</i>	195	Становлення професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічних закладах Рівненщини (1939-1941 рр.)
<i>Тимочко І. Б.</i>	206	Особливості організації напрямів просвітницької діяльності православних братств Волинської губернії
<i>Ціпан Т. С.</i>	217	Формування громадянськості у підлітків в умовах дитячо-юнацьких об'єднань

Суспільство

<i>Булига І. І.</i>	228	Релігійно-церковне життя Волині у контексті політичних трансформацій (1939-1941 рр.)
<i>Ворон О. П.</i>	238	Місіонерська діяльність Римокатолицької церкви в умовах незалежності української держави
<i>Гон М. М.</i>	250	Забезпечення прав етнічних меншин у Другій Речі Посполитій
<i>Дубей В. І.</i>	262	Правові засади співпраці України з ЄС у галузі міжнародних автомобільних перевезень

<i>Жилюк С. І.</i>	272	Роль духовенства Волині–Житомирщини у соборному русі 1920-х рр.
<i>Мишков В. Я.</i>	286	Діяльність митрополита Адріана (Четвергова) в контексті модернізації Російської Старообрядницької православної Церкви
<i>Слесаренко А. В.</i>	296	Чеський андеграунд 70–80-х років ХХ ст.: історико-культурний аналіз
<i>Шеретюк Р. М.</i>	305	Окремі аспекти конверсії греко-уніатів Правобережної України до римо-католицизму наприкінці ХVІІІ ст.

СУСПІЛЬСТВО

УДК 26/28:[94:323](477.81/82)«1939/1941»

Булига І. І.

РЕЛІГІЙНО-ЦЕРКОВНЕ ЖИТТЯ ВОЛИНИ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ (1939–1941 РР.)

У статті аналізується вплив радянського тоталітаризму на релігійну свідомість жителів Волині у 1939–1941 рр. Стверджується, що на конфесійні трансформації Волині впливав стан їх функціонування в умовах генетичного зв'язку політичної та релігійної сфер.

Ключові слова: трансформації, тоталітаризм, релігія.

В статье анализируется влияние советского тоталитаризма на религиозное сознание жителей Волыни в 1939–1941 гг. Утверждается, что на конфессиональные трансформации региона влияло состояние их функционирования в условиях генетической связи политической и религиозной сфер.

Ключевые слова: трансформации, тоталитаризм, религия.

In the article influence of soviet totalitarizmi is analysed on religious consciousness of zhiteteley Volhynia in 1939–1941. It becomes firmly established that on confessional transformations of region the state of their functioning influenced in the conditions of connection of political and religious spheres.

Key words: transformation, totalitarianism, religion.

Постановка проблеми. Розвиток українського суспільства як демократичної, відкритої системи, що долає ідеологічні штампи минулого, значною мірою залежить від глибини теоретичного осмислення явищ і процесів його багатогранної, різновекторної, суперечливої реальності, в тому числі і релігійної. Адже, духовні спустошення, які спричинили тоталітарні режими у ХХ ст. негативно позначилися на менталітеті багатьох народів, посеред яких і український. З огляду на трагізм і катастрофічність спадщини тоталітаризму, який намагався зруйнувати духовність, втілити у свідомість людини чужі ідеї, цінності та неприйнятні

способи їх досягнення, необхідним є вивчення та критичне переосмислення його негативного досвіду, зокрема в релігійній сфері з метою запобігання подібним рецидивам у майбутньому. Наш вибір обумовлений тим, що саме перша радянська 1939–1941 рр. зіштовхнула жителя Волині, який мав високу релігійну свідомість з іншим соціальним досвідом радянського тоталітаризму за плечима якого стояла масова атеїзація 20 – 30-х рр. ХХ ст. мешканців центрально-східної України. Відтак, *метою* дослідження постає аналіз релігійно-церковного життя Волині у контексті політичних трансформацій періоду першої радянської країни.

Рівень розробки проблеми. В силу об'єктивних причин, а насамперед складності самої проблематики, чимало важливих її аспектів ще не знайшли достатньої уваги дослідників, хоча окремі аспекти проблеми було висвітлено у працях С. Здіорука, В. Єленського, В. Климова, В. Сергійчука та інших.

Виклад основного матеріалу. З початком Другої світової війни та з переходом частини українських територій, в тому числі і Волині, під владу Радянського Союзу відбуваються трансформації релігійної сфери, вектор яких позначений чіткою регуляцією державно-політичних структур. Суттєві характеристики радянського суспільного ладу найбільш сконцентровано проявилися у політичній організації суспільства, що являла собою різновидність тоталітарного режиму. Саме цей лад, що мав чітку структуру, політичним осердям якого була правляча – і єдина на всю неосяжну країну – більшовицька партія, ідеологія якої насичувала весь простір політичного й державницького устрою життя, мав абсорбувати західноукраїнські землі. Партія перебирала на себе усі владні функції у суспільстві. Держава, її апарат були підпорядковані політичній волі партії й служили виконавцями її настанов [15, с. 269].

Наголосимо, що хребет політики в релігійній сфері складав сталий архетип, що сформувався впродовж минулих десятиріч. Релігія визначалась як незмінний, беззастережно шкідливий феномен, проти якого треба вести всеохоплюючу, безкомпромісну боротьбу. Тому в перші місяці встановлення радянської влади окремі партійні працівники намагалися апробованими на території

СРСР методами вести боротьбу з релігією. Проте, зустрівши опір населення, влада перейшла до політики вичікування, зміцнення своїх позицій у регіоні. Адже для багатьох волинян релігія була ціннісною мовою, повсякденною свідомістю, на якій сприймалися і якою встановлювалися цілком реальні світські інтереси. І до вересня 1939 р. на західноукраїнських землях уже склалась ціннісно-нормативна система зі звичаями, нормами і правилами, які становили каркас традиційного укладу життя, поведінки індивіда і його відповідальності перед соціумом. Потужна християнська ціннісно-нормативна система була незаперечною базою суспільства. Офіційна ідеологія, яка була охоплена монолітною морально-політичною єдністю примат більшовизму з його постулатами, власною ідеологією, духовними орієнтирами, способом мислення, зіштовхнулася із рівнозначною силою. Отже, претендуючи на роль універсальної доктрини, прагнучи тотально охопити всі області суспільного і особистого буття, тоталітаризм, на думку Д. Поспеловського, яку ми розділяємо, намагався перейняти функції своєї релігії із заміною трансцендентного Бога земним божком – Леніним, який наділявся богоподібними якостями. Тому тоталітаризм входить в конфлікт з теїстичним віровченням, яке засуджує культ особистості і досконалістю наділяє лише Бога [14].

Скасовуючи ідею Бога і ставлячи відповідно на її місце ідею партії – радянський режим моделював у такий спосіб свій особливий вид громадянської релігії з верховенством партії. Переконуючи суспільство в реальності виключно матеріального, чуттєвого світу як істинно суцього, виховувалася людина з «потрібним» світоглядом, свідомістю і самосвідомістю, якою легко маніпулювати, бо ж вона є вільною від моралі і принципів вищої справедливості, тому що її буття окреслене і визначене без винятку лише ідеєю партії. Відтак, приєднання Західної України до складу СРСР, призвело до включення у радянську дійсність соціуму абсолютно відмінного укладу життя, менталітету, свідомості. Ідеологія, яка претендувала на абсолютну істину, прагнула до абсолютної влади. Відтак, обов'язковою умовою становлення тоталітарного порядку на Волині стало знищення традиційної релігійної свідомості як незалежної від державного контролю

сфери, яка визначає систему морально-етичних координат. Її місце режим прагнув заповнити власними базисними установками маніпулятивно-псевдосакрального характеру. Таким чином, усталена свідомість віруючої людини зазнала постійних трансформацій як на індивідуальному, так і на суспільному рівнях. Релігійність, яка завжди займала провідні позиції в свідомості жителя Волині, формувала систему цінностей, втрачала лідируючі позиції після «золотого вересня», що призвело до релігійних і суспільних трансформацій. А історично-соціальні обставини стали контекстом, у якому вироблялися методи верифікації ефективності та дієвості тих чи інших (пропонованих і релігійних) морально-етичних норм.

На нові території механічно переносилися й штучно насаджувалися соціалістичні принципи господарювання та побуту, форми співжиття й ідеології, тобто весь комплекс казарменого соціалізму. Це безпосередньо стосувалося й релігійної сфери, де також застосовувалися засоби грубого тиску, диктату та насильства. Адже з приєднанням західних областей радянський уряд опинився перед фактом включення у державне життя країни областей з недоторканим релігійним укладом життя місцевого населення. Отже, на новоприєднаних землях відразу розгорнулася реалізація курсу комуністичної партії щодо релігії і церкви, спрямованого на обмеження їх впливу на населення. Відзначимо, що хоча він у своїх основних складових, формах і методах суттєво не відрізнявся від того, який культивувався на іншій території СРСР, але водночас мав ряд суттєвих особливостей, на яких ми акцентуємо увагу.

Населення Волині за своєю ментальністю було фактично традиційним з усталеною і непорушною релігійністю. Релігія давала індивіду розуміння сенсу життя. Саме його зміст в кінцевому підсумку й зумовлював зміст і форми соціального служіння віруючої людини. У суспільстві, за висловом Е. Дюркгейма, релігія діяла як клей, допомагаючи людям усвідомити свою моральну належність до соціуму [8]. Безумовно, ці факти усвідомлювало радянське керівництво, яке було змушене відійти від калькового перенесення на прикордонні регіони всієї моделі ідеологічного впливу на населення. До того ж, ми вважаємо,

що встановлення радянської влади на вищезначеній території було першою спробою «експортування» комуністичного тоталітарного режиму поза межі його «історичної батьківщини». Москва виявляла при цьому певну обережність і намагалася пристосуватись до місцевих умов.

На основі порівняльного аналізу, прослідкувавши зміну ціннісно-моральних імперативів в умовах трансформації та склавши характеристику тогочасного суспільства, проблему відносин держави і церкви в системі «суспільство – держава – церква», можемо стверджувати, що компартійно-радянський лад у країні фактично переймає рису абсолютизму Російської імперії, де царська влада намагалася втручатись в усі сфери життя суспільства, вона ж легітимізувала станові відмінності; вона ж, спираючись на релігійний світогляд, здебільшого регламентувала все духовне життя країни. Тобто, в основі політики Радянської держави лежали засади і механізми, успадковані нею від царського режиму. Як зазначає А. Киридон, починає втілюватись на практиці закон спадковості, сформульований О. Зінов'євим, що коли якесь суспільство руйнується, але при цьому зберігається людський матеріал і основні умови його виживання, то від залишків цього суспільства може виникнути нове, наближене за соціальним типом до зруйнованого [9].

Тенденції, які визначали суспільно-релігійний розвиток Волині, де панівний радянський режим досліджуваного періоду включав до своїх ідеологічних формул завдання подолання релігії, характеризувався проблемою виживання Церкви під тиском тоталітарної держави. Солідаризуємося з думкою Б. Савчука, що на початковому етапі влада розпочала боротьбу економічними засобами, бо зрозуміло, що методи, за допомогою яких проводився наступ на віруючих в інших регіонах, не дадуть бажаного результату на Волині через масовість і авторитет Церкви [16, с. 101]. Першим наслідком такої політики було рішення Народних Зборів Західної України про конфіскацію поміщицьких і монастирських земель [4, арк. 5]. Таким чином, специфічні господарчі установи в структурі Церкви – монастирі втратили значну кількість земель – економічну основу їхньої діяльності. Церква напрацювала особистий еталон господарського

раціоналізму – монастирську колективну працю. Відтак, монастирі були позбавлені цього органічного зв'язку духовних, етичних початків з економікою, що дисциплінували, морально направляли і регулювали господарську діяльність. Особливо важкими були податки, накладені на духовенство. «...Згідно з їхньої конституції церква ніби має існувати, але тоді, коли віруючі будуть платити ті великі податки,» – зазначає у своєму щоденнику священник М. Федорчук [17, с. 33]. Згодом, уже під час німецької окупації краю, керуючий Рівненсько-Крем'янецькою єпархією Платон, відзначає: «Скільки церков було замкнено за те, що священник не в стані був заплатити непомірних податків» [6, арк. 18]. Невтішна доля чекала і на «церковну утварь», яка пішла на переробний матеріал для підприємств важкої промисловості [1, арк. 11]. Парафіяни, рятуючи храми від закриття, щоразу хотіли якось допомогти настоятелям сплатити належну суму. Енкаведисти часто арештовували збирачів грошових податків, наказуючи віддавати людям зібране. Коли священник вчасно не сплачував непосильної, як зазначає Т. Міненко, «новітньої панщини», тоді НКВД викликало його, допитуючи про джерела грошових надходжень і вимагаючи подати прізвища мирян-жертводавців [11, с. 162]. Отже, Церква втратила статус господарської організації, що позначилося на повноцінному існуванні релігійної організації – в обмеженні мікроекономічних аспектів функціонування конфесій, фінансовій діяльності громад.

У багатьох місцевостях було конфісковано, головним чином під радянські будівлі, храми, причому такі дії проходили із порушеннями. Наочним втіленням такої практики є закриття костелів, синагог на Волині [10, с. 249–250]. Усвідомлення неможливості калькового перенесення засобів тиску на конфесії, які застосовувались у центрально-східних регіонах України, зумовили у багатьох випадках припинення практики безконтрольного втручання у діяльність релігійних громад, проте одночасно допускали закриття культових споруд «як виняток з попереднього дозволу ЦК КП(б)У в кожному окремому випадку та оформлення в належному законному порядку» [10, с. 284]. Проте незрозумілим виглядає даний «законний порядок», адже законодавство про релігійні культу в країні фактично було

відсутнє. Внаслідок такої політики «святині частинно поруйновано, частинно перероблено на клуби, склади, частинно замкнено..., а церковні святощі й утвар пограбовано» [2, арк. 18].

Емпіричними результатами такої практики стало закриття молитовного будинку у с. Велике Вербче Степанського району Рівненської області та с. Хотовиця біля м. Почаїв [5, арк. 5; 7, арк. 5]. Схожа доля і чекала на Рівненський костел для солдат польської армії, який було вирішено «передати» в постійне користування для частини Червоної Армії [3, арк. 17]. Такі випадки на Волині мали не поодинокий, а масовий характер. Якщо проаналізувати статистику, можна констатувати, що «особливу» увагу офіційна влада надавала діяльності неправославних громад на території краю, тому що в першу чергу закривали саме їхні культові споруди [12, с. 20]. Фактично такі дані підтверджують толерування радянською владою інтересів Православної церкви, яка мала повністю влитися і підпорядкуватися Московській патріархії.

Вересень 1939 р. дуже багатьом видавався втіленням вікової мрії про возз'єднання двох гілок українського народу. Квіти, усмішки, хліб і сіль на вулицях – це справжнє волевиявлення значної частини населення. Проте архівні матеріали дають підставу говорити, що «золотий вересень» ще й означав для Волині початок масових депортацій населення, тюремного ув'язнення, розстріли, катування, конфіскацію майна, нищення пам'ятників історії, кладовищ, руйнування національних святинь, нищення Церкви і віри, заборону національних громадських організацій і установ, русифікацію. Для цього в західні області УРСР було скеровано 4278 оперативних підрозділів НКВС, залучено 3330 працівників міліції, державного апарату, бійців Червоної армії і 2032 сільські активісти, за допомогою яких із Західної України і Західної Білорусії без суду і слідства було вислано понад 1 млн. 173 тис. А загалом, як вважає ряд дослідників, із цих областей було вивезено приблизно 10% мешканців [17, с. 109].

Найважливішим для радянського режиму було встановлення контролю над потенційно ворожим йому суспільством, особливо в духовній сфері. Хоча, як свідчать джерела, після утвердження радянської влади жодна з традиційних церков офіційно не була

заборонена, тиск на них постійно посилювався, що до певної міри послаблювало позиції церкви в Західній Україні, проте водночас посилювало заперечення «безбожної влади» з боку релігійно наставленого населення [13, с. 99–100].

Ми вважаємо, що одним із важливих засобів приведення у калькову відповідність політичної системи західноукраїнських земель, в тому числі і Волинського регіону, з тією, що існувала на решті території СРСР, стала ліквідація всіх релігійних партій і церковних громадських організацій, закриття духовних наукових установ, навчальних закладів, церковних друкарень, припинення викладання у школах Закону Божого та насадження антирелігійної пропаганди в навчальних закладах. Пройшли суттєві зміни стосовно реєстрації актів громадянського стану. До цього часу ці записи проводились у метричних книгах костелів та церков. У зв'язку з цим із церков та костелів Волині було вилучено всі метричні книги. Вилученням їх на Волині займалися спеціальні комісії, до складу яких входили керівники структурних підрозділів НКВС УРСР. Під приводом відбору церковних метричних книг ними здійснювався безпрецедентний тиск на церкви і общини, вилучення та часткове знищення богослужбової літератури, арешти нелояльних священнослужителів. Працівники апарату у своїх звітах і виступах зазвичай виправдовували такі дії тим, що «в Західній Україні церковники і сектанти всіх напрямків активізують свою організаційну антирадянську діяльність» [12, с. 30].

Відтак, суспільний світогляд тоталітаризму, панівний імператив якого включав до своїх ідеологічних формул завдання подолати релігію, зіштовхнувся з протилежною ідеологією, яка базувалася на релігійно-гуманістичних засадах, напрацьованих століттями.

Висновки. Можемо констатувати, що перша радянська дуже неоднозначно вплинула на релігійні відносини. Сама Церква і держава фактично постали перед необхідністю обрання орієнтирів та визначення своєї ролі і місця в подальшому існуванні. Фактичний розкол суспільства на захисників релігії і права її сповідання та руйнівників всього того, що пов'язане з церквами, ще рельєфніше піднімають потребу світоглядних орієнтацій. Досліджуваний період трансформаційних процесів релігійної сфери 1939–1941 рр. констатує, що відносно швидка перемога більшовиків та

марксистської ідеології визрівала у попередні століття. Багато хто обрав пануючу світоглядну орієнтацію саме у зв'язку з визначеністю, небажанням робити власний вибір і нести за нього відповідальність, а також внаслідок конформістської установки. Світоглядний конформізм – некритичне прийняття і слідування пануючим поглядам – формувалося під впливом пропаганди, страху, імперативів внутрішньогрупової солідарності, пересічної установки слідувати стереотипам і стандартам, що соціально заохочуються.

Під час першої радянзації Волині чітко окреслюється новий формат суспільно-політичних трансформацій Волинського регіону, особливо щодо релігії та її інституцій. На новоприєднаних територіях штучно насаджувалися соціалістичні форми співжиття та ідеології, що безпосередньо стосувалися релігійної сфери, де застосовувалися засоби грубого тиску, диктату і насильства. Початок епохи радянської влади на території Волині зруйнував ті моделі, які сформувались на ній в попередні історичні періоди. Проаналізувавши характер відносин між державою і релігійними інституціями, відзначимо, що модель цих взаємин може бути визначена як синтез секуляристського абсолютизму з декларованою політикою жорсткого і антагоністичного відокремлення церкви від держави, яка на практиці зводилася до тотального контролю над релігійною активністю, майже повного її обмеження культовою сферою, репресій проти релігійних дисидентів.

Список використаних джерел і літератури

1. Державний архів Волинської області (далі ДАВО). – Ф. Р–2. – Оп. 1. – Од. зб. 184.
2. ДАВО. – Ф. Р–605. – Оп. 2. – Од. зб. 1.
3. Державний архів рівненської області (далі ДАРО). – Ф. Р–106. – Оп. 1. – Од. зб. 10.
4. ДАРО. – Ф. Р–106. – Оп. 1. – Од. зб. 6.
5. ДАРО. – Ф. Р–204. – Оп. 12. – Од. зб. 4.
6. ДАРО. – Ф. Р. – 281. – Оп. 1. – Од. зб. 3.
7. Державний архів Тернопільської області. – Ф. Р–3239. – Оп. 1. – Од. зб. 4.
8. Дюркгейм Е. Социология религии и теория познания [Електронний ресурс] / Е. Дюркгейм // Религия и

- общество. Хрестоматия по социологии религии. – Режим доступу : http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/bogoslov
9. Киридон А. Втілення радянської моделі державно-церковних відносин в Україні [Електронний ресурс] / А. Киридон. – Режим доступу : <http://www.history.org.ua>
 10. Культурне життя в Україні. Західні землі. Документи і матеріали : [у 2 т.] / [упоряд. Т. Галайчак та ін.]. – К. : Наук. думка, 1995.
Т. 1 : 1939–1953. – 1995. – 749 с.
 11. Міненко Т. Православна церква на Україні під час Другої світової війни 1939–1945 рр., (Волинський період) / Т. Міненко. – Вінніпег ; Львів : В-во Львів. музею історії релігії "Логос", 2000. – Т. I. – 392 с.
 12. Митрополит Андрей Шептицький у документах радянських органів державної безпеки (1939–1944 рр.) / [за заг. редакцією В. Сергійчука]. – К. : Укр. Видавничка Спілка, 2005. – 480 с.
 13. Політична історія України. ХХ століття. : у 6 т. / [редкол.: І. Ф. Курас та ін.]. – К. : Генеза, 2003.
 14. Поспеловський Д. Тоталітаризм и религия [Електронний ресурс] / Д. Поспеловський. – Режим доступу : <http://www.krotov.info/history>.
 15. Православ'я: український вимір : навч. посіб. / за заг. ред. П. Ю. Сауха. – К. : Кондор, 2008 – 384 с.
 16. Савчук Б. За українську церкву: національно-визвольний рух на Волині у 20-30-ті роки ХХ ст. / Відділ регіон. проблем ін-ту нац. відносин і політології НАН України і Прикарпат. ун-ту ім. В. Стефаника ; Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1997. – 116 с. : іл.
 17. Сергійчук В. Український здвиг: Волинь. 1939–1955 / В. Сергійчук. – К. : Укр. Видавничка Спілка, 2005. – 840 с.
 18. Україна-Польща: важкі питання // Українсько-польські відносини у роки Другої світової війни : матеріали V Міжнар. семінару істориків, Луцьк, 27–29 квіт. 1999 р.) / Світовий союз воїнів Армії Крайової, Об'єднання українців у Польщі, Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Варшава : TYRSA, 2001. – 359 с.